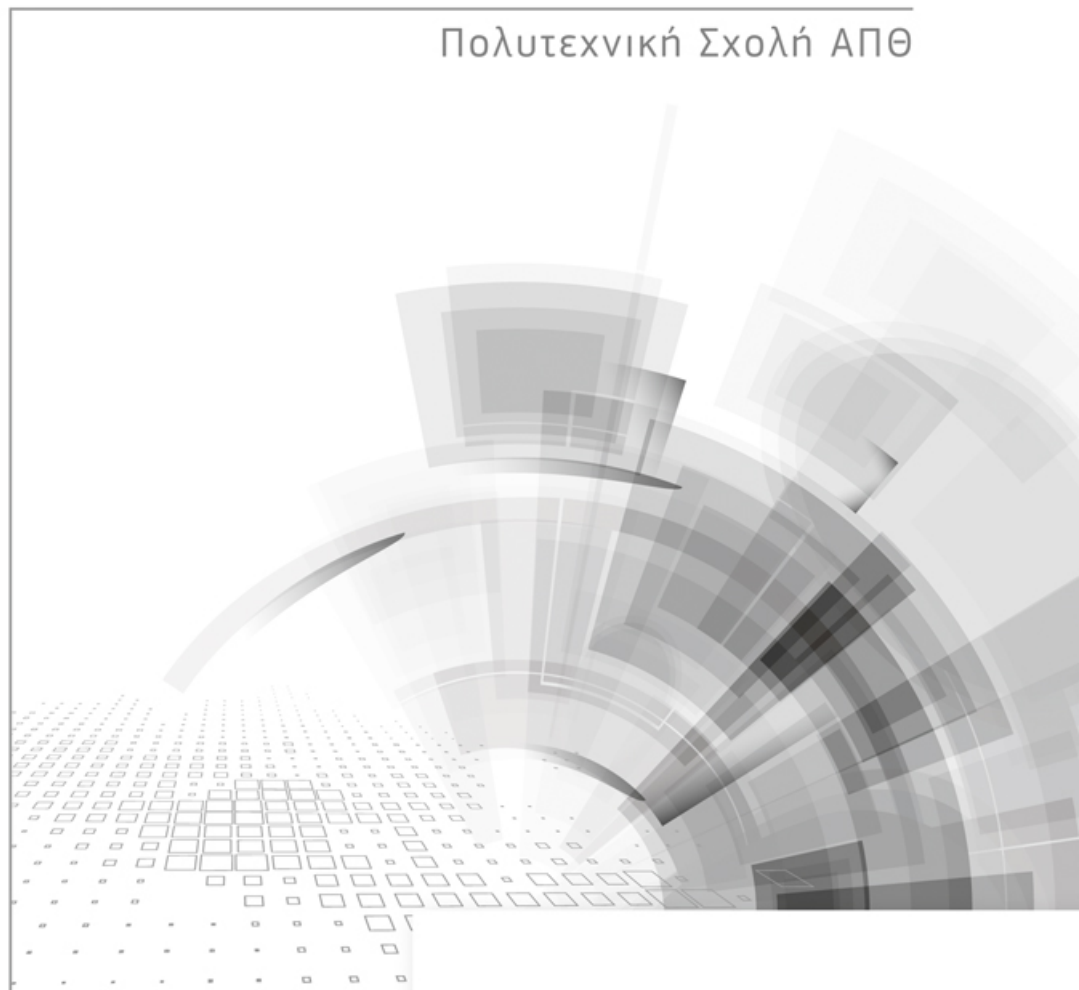


Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης

Πολυτεχνική Σχολή ΑΠΘ



ΧΩΡΟΥ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ

ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΕΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Συντονισμός Έκδοσης:

Διονύσης Λατινόπουλος, Γεωργία Ποζουκίδου, Ιωάννης Φραγκόπουλος

Συλλογικό έργο:

Δήμητρα Αλεξίου	Δημήτριος Καϊμάρης	Ελένη Παπαδοπούλου
Βασίλης Αυδίκος	Αθανάσιος Καλογερέσης	Χρήστος Παπαλεξίου
Δήμητρα Βαγιωνά	Νικόλαος Καρανικόλας	Γεωργία Ποζουκίδου
Αθηνά Γιαννακού	Γρηγόρης Καυκαλάς	Ευστράτιος Στυλιανίδης
Γιώργος Γριτζάς	Διονύσης Λατινόπουλος	Ιωάννης Φραγκόπουλος
Ελισάβετ Θωίδου	Γιώργος Μιχαηλίδης	Σοφία Χατζηκοκλή
Κάρολος-Ιωσήφ Καβουλάκος	Απόστολος Παπαγιαννάκης	Πάνος Χατζηπροκοπίου

ISBN978-960-456-441-5

© Copyright 2015 Εκδόσεις ΖΗΤΗ,
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή ΑΠΘ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του ελληνικού νόμου (Ν.2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Φωτοστοιχειοθεσία

Εκτύπωση

Βιβλιοδεσία

Π. ΖΗΤΗ & Σια ΟΕ

18ο χλμ Θεσ/νίκης-Περαίας

Τ.Θ. 4171 • Περαία Θεσσαλονίκης • Τ.Κ. 570 19

Τηλ.: 2392.072.222 - Fax: 2392.072.229 • e-mail: info@ziti.gr



www.ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ - ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

Αρμενοπούλου 27, 546 35 Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310.203.720, Fax: 2310.211.305 • e-mail: sales@ziti.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ - ΠΩΛΗΣΗ ΔΙΑΝΙΚΗ-ΧΟΝΔΡΙΚΗ:

Χαριλάου Τρικούπη 22, 106 79 Αθήνα

Τηλ.-Fax: 210.3816.650 • e-mail: athina@ziti.gr

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: www.ziti.gr

Ο συλλογικός τόμος «Χώρου Ζητήματα: Θεωρίες και Μεθοδολογίες για τον Σχεδιασμό και την Ανάπτυξη» περιλαμβάνει επιστημονικές εργασίες των μελών ΔΕΠ του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης (ΤΜΧΑ), της Πολυτεχνικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και εκδίδεται στο πλαίσιο της συμπλήρωσης των 10 χρόνων λειτουργίας του Τμήματος.

Σήμερα το ΤΜΧΑ διαθέτει 19 μέλη ΔΕΠ, που συνθέτουν ένα εξαιρετικά διεπιστημονικό δυναμικό καλύπτοντας βασικές συνιστώσες του επιστημονικού πεδίου του χωρικού σχεδιασμού και της ανάπτυξης. Οι εργασίες που παρουσιάζονται σε αυτόν τον τόμο αντικατοπτρίζουν σε μεγάλο βαθμό την πολυεπιστημονικότητα του αντικειμένου που θεραπεύει το ΤΜΧΑ, όπως αυτό προσδιορίζεται από την επιστημονική εξειδίκευση των μελών ΔΕΠ που το απαρτίζουν.

Μέσα στο πλαίσιο της συμπληρωματικότητας και της συνέργειας των διαφορετικών επιστημονικών περιοχών που συνθέτουν το αντικείμενο του χωρικού σχεδιασμού, διαμορφώθηκαν έξι θεματικές ενότητες που αντικατοπτρίζουν τις σύγχρονες προτεραιότητες αλλά και τις συνιστώσες του χωρικού σχεδιασμού, στη βάση των οποίων οργανώνεται ο παρών τόμος.

Το εισαγωγικό κείμενο παρουσιάζει κάποιες βασικές σκέψεις για τις *αλληλεπιδράσεις θεωρίας, εκπαίδευσης και πρακτικής* ως συμβολή στη διαμόρφωση μιας κοινής βάσης συζήτησης για το επιστημονικό πεδίο, τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης και τις επαγγελματικές προοπτικές του χωρικού σχεδιασμού.

Η διαμόρφωση του χωρικού σχεδιασμού και της χωρικής ανάπτυξης μέσα από το πρίσμα των *θεσμικών, διοικητικών αλλά και πολιτικών συνιστωσών* αναλύονται εκτενώς στην πρώτη θεματική ενότητα. Η συζήτηση αναπτύσσεται γύρω από το θέμα των μεταρρυθμίσεων του συστήματος χωρικού σχεδιασμού που επιχειρήθηκε από τη μεταπολίτευση του 1974 και μετά, με έμφαση στα κρίσιμα μεταρρυθμιστικού χαρακτήρα εγχειρήματα της τελευταίας πενταετίας. Η συζήτηση αυτή εμπλουτίζεται με την κατανόηση των χαρακτηριστικών και της πορείας του χωροταξικού σχεδιασμού, καθώς και τις προοπτικές του στον ελληνικό χώρο, κυρίως μέσα από τη σταδιακή διαμόρφωσή του με στοιχεία αφενός «φυσι-

κού σχεδιασμού» και αφετέρου «οικονομικού προγραμματισμού». Τέλος, η ενότητα αυτή ολοκληρώνεται με τη σκιαγράφηση της εξελικτικής πορείας του αστικού σχεδιασμού, ενώ διερευνάται η δυνατότητα ανάπτυξης μιας συνεκτικής θεωρητικής θεμελίωσης του τομέα αυτού ως ένα αυτόνομο γνωστικό πεδίο του χωρικού φυσικού σχεδιασμού.

Η μελέτη της *αλληλεπίδρασης των συνιστωσών διαμόρφωσης του χώρου και οι επιπτώσεις τους στην οργάνωση και ρύθμιση των χρήσεων γης* αποτελεί θέμα της δεύτερης θεματικής ενότητας. Οι αστικές μετακινήσεις και η σχέση τους με τις χρήσεις γης συνιστούν βασική πρόκληση τόσο για τις ευρωπαϊκές όσο και για τις ελληνικές πόλεις. Με στόχο την προώθηση του βιώσιμου συγκοινωνιακού σχεδιασμού, αναδεικνύονται οι προϋποθέσεις, οι κρίσιμοι παράγοντες καθώς και οι αναγκαίες συνθήκες για την προώθηση των κατάλληλων πολιτικών και μέτρων προς αυτή την κατεύθυνση. Στη συγκεκριμένη θεματική ενότητα διερευνάται επίσης η διάσταση της λειτουργικής συνάφειας του συστήματος μεταφορών με τη χωρική οργάνωση βασικών δραστηριοτήτων (όπως η κατοικία, η απασχόληση κ.λπ.). Η διάσταση αυτή εξετάζεται κυρίως μέσα από την περιγραφή της διαδικασίας παραγωγής του χώρου, έτσι όπως αυτή ενσωματώνεται στα διάφορα αστικά μοντέλα και μοντέλα χρήσεων γης. Ζητήματα που σχετίζονται με την εννοιολογική βάση των μοντέλων και άρα με τις θεωρίες παραγωγής του χώρου και την οργάνωση των χρήσεων γης αναλύονται εκτενώς, ενώ τα αστικά μοντέλα θεωρούνται ως εργαλεία παροχής γνώσης, που είναι απαραίτητα για την κατανόηση σχέσεων τύπου «αιτίου-αιτιατού» και «δράσεων-αντιδράσεων», συμβάλλοντας στην κατανόηση και στη διαχείριση της λειτουργίας ενός αστικού συστήματος.

Η συζήτηση για τις *διεργασίες ανάπτυξης και οργάνωσης του χώρου* συνεχίζεται και στην επόμενη ενότητα μέσα κυρίως από τη *διάσταση των οικονομικών συνιστωσών*. Με κυρίαρχο το στοιχείο της οικονομικής κρίσης αποτυπώνεται αρχικά η ανάγκη αναπροσανατολισμού της περιφερειακής πολιτικής στην Ελλάδα, καθώς και η αναγκαιότητα «ανακάλυψης» μιας νέας εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής με ταυτόχρονη ριζική στροφή στην ευρωπαϊκή Πολιτική Συνοχής. Η συζήτηση σε σχέση με την οικονομική κρίση συνεχίζεται μέσα από μια διαφορετική οπτική, αυτή του πολιτισμού και της δημιουργικότητας, ως απαραίτητα στοιχεία μιας πολιτικής αστικής ανάπτυξης ενάντια στην οικονομική κρίση και των επιπτώσεων αυτής. Τέλος το θέμα της αστικής βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας στην οικονομική κρίση προσεγγίζεται μέσα από τη διαμόρφωση ενός νέου και διαφορετικού οράματος, έτσι όπως διαμορφώνεται από την ανάδυση των ποικίλων οικονομικών και εναλλακτικών εγχειρημάτων στη σύγχρονη κοινωνία της κρίσης.

Θέματα που αφορούν στις *σχέσεις του χωρικού σχεδιασμού με το περιβάλλον και τη διαχείριση των φυσικών πόρων, σύμφωνα με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης*,

αναπτύσσονται στην τέταρτη θεματική ενότητα. Κεντρικό ζήτημα στη συζήτηση αυτή αποτελεί η αξιολόγηση της βιωσιμότητας των ίδιων των πολιτικών χωρικής ανάπτυξης. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται αρχικά στο πώς οι θεωρίες και οι πολιτικές της βιώσιμης ανάπτυξης ενσωματώνουν ζητήματα «μέτρησης της βιωσιμότητας», καθώς επίσης και τον τρόπο με τον οποίον η αναπτυξιακή πολιτική μιας χώρας θα μπορούσε τελικά να αξιολογηθεί μέσα από μακρο-οικονομικούς δείκτες. Μια άλλη διάσταση της αξιολόγησης των πολιτικών ανάπτυξης, είναι αυτή που αφορά την ύπαιθρο και ιδιαίτερα τον αγροτικό χώρο. Η ανασκόπηση του θεωρητικού πλαισίου της αξιολόγησης, της εξελικτικής της πορείας καθώς και της εφαρμογής της στα Προγράμματα της Πολιτικής Αγροτικής Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναδεικνύει σημαντικά ζητήματα χάραξης αποτελεσματικής πολιτικής στον χώρο αυτόν. Μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της αξιολόγησης των πολιτικών σχεδιασμού δεν θα μπορούσε να μην γίνει ιδιαίτερη αναφορά στις μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ως μέσο ενσωμάτωσης περιβαλλοντικών θεμάτων στον σχεδιασμό, την κατασκευή και τη λειτουργία έργων και δραστηριοτήτων. Πέρα από την ανασκόπηση του εθνικού θεσμικού πλαισίου που διέπει αυτές τις μελέτες διερευνώνται επίσης και οι μέθοδοι και τεχνικές εκτίμησης, όπως επίσης και ο τρόπος ενσωμάτωσης της συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Η κοινωνική ανάλυση του χώρου αποτελεί την πέμπτη θεματική ενότητα του τόμου, καθώς ο χώρος, τόσο ο αστικός όσο και ο ύπαιθρος, παράγεται κοινωνικά και συνιστά σε μία διαχρονική και συγχρονική προσέγγιση μια μη αυτόνομη ερμηνευτική παράμετρο της κοινωνικοχωρικής δυναμικής. Έτσι *οι κοινωνιολογικές και πολιτισμικές διαστάσεις του χώρου όπως αναδείχτηκαν από τους κλασικούς Marx, Weber, Durkheim ως τη θεμελίωση της αστικής κοινωνιολογίας από τη Σχολή του Σικάγο και τις αμφισβητήσεις της από τη γαλλική μαρξιστική κοινωνιολογία της πόλης*, προσφέρουν βασικά εννοιολογικά εργαλεία για την εξέταση σύγχρονων φαινομένων όπως η παγκοσμιοποίηση, ο κοινωνικός διαχωρισμός η εθνοπολιτισμική συγκρότηση της σύγχρονης μητρόπολης κ.ά. Στη συνέχεια *ο αστικός χώρος, η ετερότητα και η μετανάστευση αναδεικνύονται ως ερευνητικό πεδίο με τα βασικά ζητήματα, τις θεωρητικές καταβολές και τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις τους*. Οι ευρύτερες θεματικές περιοχές που διερευνώνται σχετίζονται με τη γεωγραφία της κατοικίας, τους χώρους της εργασίας και τους τόπους του ελεύθερου χρόνου, όπως συγκροτούνται μεταξύ κοινωνικο-οικονομικής δομής και ανθρωπίνης δράσης και γίνονται αντικείμενο παρέμβασης από το ευρύτερο πολιτικό και θεσμικό πλαίσιο.

Τέλος, η έκτη ενότητα πραγματεύεται το θέμα των εργαλείων και των τεχνικών που χρησιμοποιούνται τόσο για την ερμηνεία των χωρικών φαινομένων, όσο και

για τον χωρικό σχεδιασμό. Αρχικά περιγράφονται οι βασικοί παράγοντες που προσδιορίζουν ή/και καθορίζουν την τεχνολογία αποτύπωσης και απεικόνισης που δύναται να χρησιμοποιηθεί στον αστικό χώρο, ενώ, παραμένοντας στον αστικό χώρο, η τελευταία εργασία περιγράφει μια μέθοδο αλλά και ένα μαθηματικό εργαλείο για τη ρύθμιση των κυκλοφοριακών συνθηκών σε έναν συγκοινωνιακό κόμβο.

Ολοκληρώνοντας τη συνολική θεώρηση και περιγραφή του τόμου που επιχειρήθηκε σε αυτό το προλογικό σημείωμα, θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι η διαμόρφωση των έξι θεματικών ενοτήτων που παρουσιάστηκαν παραπάνω προέκυψε μέσα από μια προσπάθεια αποφυγής της οριοθέτησης του αντικείμενου του χωρικού σχεδιασμού στη βάση της χωρικής κλίμακας και εδαφικών ενοτήτων που αυτό πραγματεύεται. Αντίθετα, επιχειρήθηκε μια συνθετική προσέγγιση με στόχο την ανάδειξη της συμπληρωματικότητας και συνέργειας των διαφορετικών επιστημονικών περιοχών που συνθέτουν το αντικείμενο του χωρικού σχεδιασμού. Ελπίζουμε ότι ο παρών τόμος θα συμβάλει ουσιαστικά και κυρίως δημιουργικά στον επιστημονικό διάλογο που αφορούν στα σύγχρονα ζητήματα χωρικής ανάπτυξης και σχεδιασμού στον τόπο μας.

Διονύσης Λατινόπουλος, Γεωργία Ποζουκίδου, Ιωάννης Φραγκόπουλος

Περιεχόμενα

Εισαγωγή

Γρηγόρης Καυκαλάς

Χωρικός Σχεδιασμός: σκέψεις για τις σχέσεις θεωρίας, εκπαίδευσης και πρακτικής	3
1. Εκατό χρόνια χωρικού σχεδιασμού: η συγκυρία της δεύτερης δεκαετίας του 21 ^{ου} αιώνα	3
2. Χωρικός σχεδιασμός και χωρική ανάπτυξη: μια οργανική συμβίωση	4
3. Η οριοθέτηση των επιστημονικών περιοχών του χωρικού σχεδιασμού	6
4. Το επαγγελματικό περιεχόμενο του χωρικού (πολεοδομικού και χωροταξικού) σχεδιασμού	8
5. Εκπαίδευση και πιστοποίηση των σπουδών χωρικού σχεδιασμού	10
6. Αντί επιλόγου: η συμβολή του χωρικού σχεδιασμού	12
Βιβλιογραφία	13

Χωρικός σχεδιασμός: θεσμικό πλαίσιο και πολιτικές

Αθηνά Γιαννακού

Οι μεταρρυθμίσεις του συστήματος χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα: μια επισκόπηση της περιόδου 1974-2009	17
Εισαγωγή	17
1. Μεταρρυθμίσεις και οπισθοδρομήσεις της πρώτης μεταπολιτευτικής περιόδου 1974-81	18
1.1. Η χωροταξία ως πρόβλεψη του συντάγματος και τα εγχειρήματα της περιόδου 1974-79	19
1.2. Η διετία 1979-1981 και η εισαγωγή και αναστολή ενός οικιστικού νόμου	21

2. Οι μεταρρυθμίσεις της δεκαετίας του 1980: η διαμόρφωση ενός νέου συστήματος σχεδιασμού και η παγίωση παλιών αντιφάσεων	24
2.1. Ο Νόμος 1337/1983: η βάση του σύγχρονου συστήματος σχεδιασμού	25
2.2. Η «Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης» και η παγίωση της πολιτικής επεκτάσεων ως επίκεντρο της πολεοδομικής πολιτικής	30
3. Οι δεκαετίες 1990 και 2000: η «ολοκλήρωση» του χωρικού σχεδιασμού και η διεύρυνση των αποκλίσεων θεσμών και πράξης	35
3.1. Η ανολοκλήρωτη απόπειρα εισαγωγής του ιδιωτικού τομέα στον πολεοδομικό σχεδιασμό της περιόδου 1990-93	36
3.2. Οι νόμοι 2508/97 και 2742/99: η «ιεραρχική ολοκλήρωση» του συστήματος σχεδιασμού	37
3.3. Η δεκαετία του 2000: Τα σχέδια ως εξειδίκευση του επίσημου συστήματος ή απλό μέρος του κυρίαρχου προτύπου οικιστικής ανάπτυξης και σχεδιασμού;	42
4. Μαθαίνοντας από το παρελθόν των μεταρρυθμίσεων του συστήματος χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα: μερικά συμπεράσματα	44
Βιβλιογραφία	46

Ελισάβετ Θωίδου

Χωροταξικός σχεδιασμός για τις περιφέρειες: εξέλιξη, ευρωπαϊκές διαστάσεις και η ελληνική εμπειρία	51
1. Εισαγωγή	51
2. Η εμφάνιση του χωροταξικού σχεδιασμού	52
3. Ευρωπαϊκές διαστάσεις και εννοιολογικοί προσδιορισμοί του χωροταξικού σχεδιασμού	57
4. Ο χωροταξικός σχεδιασμός στην Ελλάδα: η αφετηρία	65
5. Ο χωροταξικός σχεδιασμός στην Ελλάδα: η εφαρμογή	72
6. Συμπεράσματα	77
Βιβλιογραφία	78

Σοφία Χατζηκοκόλη

Αστικός σχεδιασμός: εξέλιξη και προοπτικές	83
1. Στιγμές ιστορικής εξέλιξης	83
1.1. Ο αστικός χώρος στην αρχαία ελληνική εποχή	84
1.2. Ο αστικός χώρος στη ρωμαϊκή εποχή	85
1.3. Ο αστικός χώρος στη μεσαιωνική εποχή	86
1.4. Ο αστικός σχεδιασμός στην Αναγέννηση	88

2.	Ο αστικός σχεδιασμός στο Α' μισό του 20 ^{ου} αιώνα	89
2.1.	Ο αστικός σχεδιασμός στις «κηπουπόλεις» του Howard	89
2.2.	Ο αστικός σχεδιασμός στον Μοντερνισμό	92
3.	Ο αστικός σχεδιασμός στο Β' μισό του 20 ^{ου} αιώνα	97
3.1.	Kevin Lynch, "The Image of the City" (1960)	98
3.2.	Jane Jacobs, "The Death and life of Great American Cities" (1961)	100
3.3.	Thomas Gordon Cullen, "The Concise Townscape" (1961)	101
3.4.	Aldo Rossi, "L'architettura della città" (1966)	101
3.5.	Christopher Alexander, "The city is not a tree" (1965) και "A Pattern Language" (1977)	102
3.6.	Robert Venturi, "Complexity and Contradiction in Architecture" (1966)	103
3.7.	Ed Bacon, "Design of Cities" (1967)	103
3.8.	Ian McHarg, "Design with Nature" (1969)	103
3.9.	Christian Norberg-Schulz, "Existence, Space and Architecture" (1971)	104
3.10.	Jan Gehl, "Life between buildings" (1971)	104
3.11.	Colin Rowe and Fred Koetter, "Collage City" (1978)	104
3.12.	William Whyte, "The social life of small urban spaces" (1980)	104
4.	Σύγχρονοι ορισμοί και ερμηνείες	105
5.	Πρόγραμμα επέμβασης	109
6.	Συμπεράσματα - Προοπτικές	109
	Βιβλιογραφία	110

Σχεδιασμός χρήσεων γης και μεταφορών

Απόστολος Παπαγιαννάκης

	Προκλήσεις για τη βιώσιμη αστική κινητικότητα: αναγκαιότητα, κατευθύνσεις και εφικτότητα ενός χάρτη πορείας για τη διασφάλιση του δικαιώματος στη μετακίνηση στην πόλη	119
1.	Ζητήματα αστικής κινητικότητας στον ευρωπαϊκό και ελληνικό χώρο	120
1.1.	Οι αρνητικές επιπτώσεις της εξάρτησης από το αυτοκίνητο	124
1.1.1.	Ατμοσφαιρική και ηχητική ρύπανση.....	127
1.1.2.	Αποκοπή και μετάλλαξη του αστικού τοπίου.....	129
1.1.3.	Οικονομικές επιπτώσεις της κυκλοφοριακής συμφόρησης	130
1.1.4.	Οδική ασφάλεια.....	131
2.	Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη βιώσιμη κινητικότητα	132
3.	Χάρτης πορείας για τη βιώσιμη κινητικότητα στην ελληνική πόλη	140
3.1.	Ενιαίος πολεοδομικός και συγκοινωνιακός σχεδιασμός	140

3.2. Διαχείριση των αστικών μεταφορών προς όφελος των μέσων μαζικής μεταφοράς	143
3.3. Ανάκτηση του δημόσιου χώρου προς όφελος του πεζού και του ποδηλάτη	144
3.3.1. Το ποδήλατο.....	145
3.3.2. Το περπάτημα	146
3.3.3. Πόλη ελεύθερη από αυτοκίνητα.....	147
3.4. Διαχείριση κινητικότητας για την αλλαγή της συμπεριφοράς μετακίνησης	149
3.5. Συστήματα ευφώνων μεταφορών για την παροχή υψηλής ποιότητας υπηρεσιών μετακίνησης	150
4. Επίλογος	152
Βιβλιογραφία	156

Γεωργία Ποζουκίδου

Η παραγωγή του χώρου στα αστικά μοντέλα: θεωρητικές προσεγγίσεις και πρακτικές	161
1. Εισαγωγή	161
2. Αστικά μοντέλα: ορισμοί και εννοιολογικές προσεγγίσεις	162
3. Οι θεωρητικές καταβολές των αστικών μοντέλων και ρόλος τους στον χωρικό σχεδιασμό	163
4. Βασικές αρχές συσχετισμού χρήσεων γης και συντελεστών παραγωγής του χώρου	166
5. Ζητήματα κατηγοριοποίησης και τύποι αστικών μοντέλων	169
5.1. Κρίσιμα ζητήματα κατηγοριοποίησης αστικών μοντέλων	170
5.2. Κατηγοριοποίηση αστικών μοντέλων	172
5.2.1. Μοντέλα χωρικής αλληλεπίδρασης.....	172
5.2.2. Αστικά Δυναμικά μοντέλα	176
5.2.3. Κυψελοειδή αυτόματα και «Μοντέλα Πρακτόρων».....	177
6. Δύο παραδείγματα αστικών μοντέλων προσομοίωσης	179
6.1. URBAN SIM- Ένα μοντέλο χωρικής αλληλεπίδρασης	179
6.2. MOLAND (LUISA) – Ένα Κυψελοειδές Αυτόματο μοντέλο για την Ευρώπη	185
Συμπεράσματα	190
Βιβλιογραφία	191

Οικονομία και χωρική ανάπτυξη

Γιώργος Μιχαηλίδης

Από τη διάχυση της μεγέθυνσης στη χωρική ανάπτυξη.

Λάθη και αναγκαιότητες στις πολιτικές	197
1. Η λάθος διάγνωση	197
2. Η λάθος συνταγή	204
3. Στοιχεία μιας πρότασης	209
Βιβλιογραφία	212

Γιώργος Γριτζάς, Κάρολος-Ιωσήφ Καβουλάκος

Μία συζήτηση για τους εναλλακτικούς οικονομικούς
και πολιτικούς χώρους

215	215
Εισαγωγή	215
1. Ποικίλες οικονομίες και ετερότητα: μία συνεχώς αυξανόμενη και γόνιμη συζήτηση	217
1.1. Αξία και περιορισμοί	223
1.2. Σχέσεις εξουσίας, το κράτος και τα κοινωνικά κινήματα	225
1.3. Κοινότητα και χωρική κλίμακα στην προσέγγιση των ποικίλων οικονομιών	226
2. Εξερευνώντας τον «αθέατο κόσμο»: Δυνατότητες, περιορισμοί και αντιφάσεις	228
2.1. «Εναλλακτικά Ανταλλακτικά Δίκτυα»	229
2.2. «Εναλλακτικά Αγρο-τροφικά Δίκτυα»	232
2.3. Ο όμιλος συνεταιρισμών Mondragon	235
3. Συμπεράσματα	237
Βιβλιογραφία	239

Θανάσης Καλογερέσης, Βασίλης Αυδίκος

Δημιουργικότητα, κρίση και χωρική ανάπτυξη	245
1. Εισαγωγή	245
2. Οι φιλοσοφικές απαρχές	245
3. Πολιτικές για τις πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες	247
4. Από την πολιτιστική στη δημιουργική οικονομία	251
5. Δημιουργικότητα και ανάπτυξη	255
6. Η «δημιουργικότητα» προκαλεί ανάπτυξη;	256

7. Οι πολιτιστικοί και δημιουργικοί κλάδοι και η κρίση	259
8. Συμπεράσματα	265
Βιβλιογραφία	266

Περιβάλλον, ύπαιθρος και βιώσιμη ανάπτυξη

Διονύσης Λατινόπουλος

Αποτιμώντας τη βιωσιμότητα της ανάπτυξης με τη χρήση

μακροοικονομικών δεικτών	273
Εισαγωγή	273
1. Βιώσιμη ανάπτυξη – ορισμοί και θεωρητικές προσεγγίσεις	273
1.1. Βιωσιμότητα και ανάπτυξη	273
1.2. Η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στους στόχους της βιωσιμότητας	276
1.3. Ασθενής και ισχυρή βιώσιμη ανάπτυξη	279
2. Η μέτρηση της βιώσιμης ανάπτυξης	281
2.1. Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ως δείκτης ανάπτυξης	281
2.2. Συστήματα δεικτών για τη μέτρηση της βιώσιμης ανάπτυξης	283
2.3. Εναλλακτικοί του ΑΕΠ μακρο-οικονομικοί δείκτες μέτρησης της βιώσιμης ανάπτυξης	285
2.3.1. Δείκτης Ανθρώπινης Ευημερίας	286
2.3.2. Δείκτης Βιώσιμης Οικονομικής Ευημερίας	287
2.3.3. Δείκτης Πραγματικής Προόδου	288
2.3.4. Δείκτης Πραγματικής Αποταμίευσης	290
2.3.5. Περιβαλλοντικά Βιώσιμο Εθνικό Εισόδημα	293
2.4. Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη μέτρηση της βιωσιμότητας	294
3. Συμπεράσματα και προτάσεις για το μέλλον	298
Βιβλιογραφία	300

Ελένη Παπαδοπούλου, Χρήστος Παπαλεξίου

Αξιολόγηση προγραμμάτων πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης:

θεσμική υποχρέωση ή πολύτιμο εργαλείο για τη χάραξη πολιτικής;	305
1. «Κοινή Γεωργική Πολιτική» (ΚΓΠ): σύντομη ιστορική αναδρομή	305
2. Αγροτική ανάπτυξη	308
3.1. Αξιολόγηση προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης	311
3.2. Οι στόχοι της αξιολόγησης	313
3.3. Προσεγγίσεις της αξιολόγησης	314

3.4. Οι τέσσερις γενιές της αξιολόγησης	318
3.5. Η αξιολόγηση των «Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης» κατά την 4 ^η προγραμματική περίοδο 2007-2013	322
3.6. Νέο μοντέλο αξιολόγησης πέρα από το «Κοινό Πλαίσιο Παρακολούθησης και Αξιολόγησης» (ΚΠΠΑ) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής	327
4. Συμπεράσματα	334
5. Προτάσεις πολιτικής για την αξιολόγηση	336
Βιβλιογραφία	337

Δήμητρα Γ. Βαγιωνά

Μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων: τεχνικές εκτίμησης και συμμετοχή του κοινού	343
--	------------

Εισαγωγή	343
----------------	-----

1. Βασικά νομοθετικά κείμενα που διέπουν την εκτίμηση και την αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργων - δραστηριοτήτων στην Ελλάδα	345
2. Μέθοδοι εκτίμησης και τεχνικές προσδιορισμού των περιβαλλοντικών επιπτώσεων	349
2.1. Πολυκριτηριακή ανάλυση αποφάσεων	350
2.2. Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών	352
3. Συμμετοχή κοινού στη λήψη αποφάσεων	353
4. Συμπεράσματα	359
Βιβλιογραφία	361

Κοινωνική ανάλυση του χώρου

Ιωάννης Θ. Φραγκόπουλος

Κοινωνιολογικές και πολιτισμικές διαστάσεις του χώρου: από τους κλασικούς και τη «Σχολή του Σικάγο» στη γαλλική μαρξιστική κοινωνιολογία της πόλης	369
---	------------

Εισαγωγή	369
----------------	-----

1. Μαρξ, Εγκελς και η κοινωνικοχωρική διαλεκτική των «Τρόπων Παραγωγής» (modes de production)	371
1.1. Από την ιδιοκτησία της πρωτόγονης κοινότητας στην καπιταλιστική ιδιοκτησία και οργάνωση της παραγωγής	372
1.2. Ο μεγαλύτερος καταμερισμός της εργασίας: πόλη-ύπαιθρος, κέντρο-περιφέρεια	374

2.	Ο Max Weber και η ιστορικο-αναλυτική του προσέγγιση	376
2.1.	Η οικονομική και πολιτικο-διοικητική συγκρότηση της πόλης	377
2.2.	Η δυτική πόλη ως αστιακή κοινότητα και η ανάπτυξη της μικρο-αστικής τάξης	379
2.3.	Η συγκρότηση της πόλης ως αστιακής αδελφότητας	380
2.4.	Από τον πολιτικό ορθολογισμό της αρχαίας πόλης στον οικονομικό εξορθολογισμό της μεσαιωνικής πόλης	381
3.	Ο Emile Durkheim και ο προβληματισμός για τη συγκρότηση της συλλογικής ζωής στην πόλη	382
3.1.	Συγκέντρωση και διασπορά πληθυσμού και δραστηριοτήτων, υλική και ηθική πυκνότητα	382
3.2.	Από τη μηχανική αλληλεγγύη της πρωτόγονης κοινωνίας στην οργανική αλληλεγγύη της σύγχρονης κοινωνίας	384
4.	Georg Simmel: φορμαλισμός, μητροπολιτική ζωή και αποξένωση	386
5.	Η οικολογική προσέγγιση της «Σχολής του Σικάγο»	388
6.	“Urbanism as a way of life”	394
7.	Αντί συμπεράσματος: Από τους κλασικούς και τη «Σχολή του Σικάγο» στην μαρξιστική αμφισβήτηση της δεκαετίας του ’70	396
	Βιβλιογραφία	406

Πάνος Χατζηπροκοπίου

Αστικός χώρος, ετερότητα, μετανάστευση: προσεγγίζοντας ένα (;)

	ερευνητικό πεδίο	409
1.	Εισαγωγή	409
2.	Πόλη, μετανάστευση, ετερότητα: ζητήματα ιστορίας & θεωρίας	411
2.1.	Βασικές έννοιες και ορισμοί	411
2.2.	Η «πολυεθνική» πόλη στην ιστορία	414
2.3.	Πόλεις, οικονομία, μετανάστευση	417
3.	Χαρτογραφώντας την πολυεθνική μητρόπολη	422
3.1.	Μετανάστες στην πόλη: αναλυτικό πλαίσιο και ζητήματα έρευνας	422
3.2.	Η έννοια του κοινωνικού διαχωρισμού	424
3.2.1.	Παράδειγμα: γκέτο και «γκετοποίηση».....	428
3.3.	Εθνοτικοί θύλακες και μεταναστευτικές οικονομίες	430
3.3.1.	Παράδειγμα: η περίπτωση της Chinatown	432
4.	Επίλογος: παράγοντας τον χώρο της πολυεθνικής μητρόπολης	433
	Βιβλιογραφία	438

Εργαλεία και τεχνολογίες σχεδιασμού

Δημήτρης Καϊμάρης, Νικόλας Καρανικόλας, Ευστράτιος Στυλιανίδης

Τεχνολογίες αποτύπωσης και απεικόνισης στον αστικό και περιαστικό χώρο	449
1. Εισαγωγή	449
2. Η έννοια της κλίμακας	450
3. Τεχνολογίες αποτύπωσης και προϊόντα απεικόνισης	452
3.1. Σύντομη αναδρομή	452
3.1.1. Η εισαγωγή των ηλεκτρονικών υπολογιστών.....	452
3.2. Τηλεπισκόπηση	453
3.3. Φωτογραμμετρία	458
3.3.1. Η συνάντηση φωτογραμμετρίας – όρασης υπολογιστών.....	458
3.3.2. Διαδικασίες και λογισμικά.....	459
3.3.3. Η τεχνολογία UAV.....	460
Εφαρμογές UAV.....	461
4. Εφαρμογές στον αστικό χώρο	462
4.1. Εντοπισμός δομημένης αστικής επιφάνειας με δορυφορικές εικόνες	462
4.2. Ανάλυση αστικού χώρου με δορυφορικές εικόνες	462
4.3. Εφαρμογή UAV σε αστικό περιβάλλον	464
5. Μελλοντικές τάσεις	467
Βιβλιογραφία	468

Δήμητρα Αλεξίου

Δημιουργία συστήματος φωτεινής σηματοδότησης για οχήματα και πεζούς σε τρέχουσα κυκλοφοριακή συνθήκη	471
1. Εισαγωγή	471
2. Προσδιορισμός του προβλήματος	472
3. Ορισμοί και ορολογία	472
4. Διαμόρφωση του προβλήματος - παράδειγμα	475
4.1. Μαθηματική προσέγγιση	475
4.2. Παράδειγμα	478
5. Εφαρμογές	480
5.1. Εγνατία & 3 ^η Σεπτεμβρίου	481
5.2. Κόμβος Ευαγγελίστριας	484
6. Συμπεράσματα	486
Βιβλιογραφία	486
Βιογραφικά σημειώματα συγγραφέων	489



Εισαγωγή

Χωρικός Σχεδιασμός: σκέψεις για τις σχέσεις θεωρίας, εκπαίδευσης και πρακτικής¹

Γρηγόρης Καυκαλάς

1. Εκατό χρόνια χωρικού σχεδιασμού: η συγκυρία της δεύτερης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα

Η έκδοση του επετειακού τόμου των 10 χρόνων από την ίδρυση του Τμήματος Χωροταξίας και Ανάπτυξης (ΤΜΧΑ) του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ) έρχεται σε μια ιδιαίτερα κατάλληλη στιγμή. Με έμπνευση και αφορμή τη συμπλήρωση της πρώτης εκατονταετίας από την εμφάνιση και τη σταδιακή εδραίωση του χωρικού σχεδιασμού ως χωριστής επιστημονικής και επαγγελματικής δραστηριότητας και μετά από κοινή πρωτοβουλία τεσσάρων διεθνών φορέων, της ECTP-CEU (European Council of Spatial Planners – Conseil Européen des Urbanistes), της IFHP (International Federation for Housing and Planning), της AESOP (Association of European Schools of Planning) και της ISOCARP (International Society of City and Regional Planners), η τρέχουσα δεκαετία 2011-2020 χαρακτηρίστηκε ως «Δεκαετία Χωρικού Σχεδιασμού»². Οι φορείς αυτής της πρωτοβουλίας, σε συνεργασία με άλλους εθνικούς και διεθνείς φο-

1. Το παρόν κείμενο συνθέτει απόψεις και περιλαμβάνει εκτενή αποσπάσματα από τρεις πρόσφατες εργασίες: (α) Καυκαλάς, Γ. (2013) Σχολιάζοντας την αμηχανία των θεωριών χωρικής ανάπτυξης απέναντι στην κρίση, *Περιφέρεια: Επιστημονική επιθεώρηση για την περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη*, τ.3., Αθήνα: RAPID ΕΠΕ, (β) Καυκαλάς, Γ. (2013) Χωρικός (Πολεοδομικός και Χωροταξικός) Σχεδιασμός: Οριοθετήσεις και Προγράμματα Σπουδών, ανακοίνωση στο συνέδριο: *Οι σπουδές στην αρχιτεκτονική: συνέχεια και αλλαγή*, Θεσσαλονίκη, Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ, 25-27 Απριλίου 2013 και (γ) Γιαννακούρου, Γ. και Καυκαλάς, Γ., (2014) Επανεξετάζοντας τη χωροταξία σε περίοδο κρίσης: αναγκαιότητα, περιεχόμενο και προϋποθέσεις της μεταρρύθμισης, στο Μασουράκης, Μ. και Γκόρτσος, Χ., (επιμέλεια), *Ανταγωνιστικότητα για Ανάπτυξη: προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα: Ελληνική Ένωση Τραπεζών.

2. Για περισσότερο αναλυτική πληροφόρηση σχετικά με αυτή την πρωτοβουλία στη διεύθυνση: http://www.aesop-planning.eu/news/en_GB/2011/12/05/readabout/decade-of-planning-2011-2020, πρόσβαση 14/12/2015)

ρείς χωρικού σχεδιασμού, διοργανώνουν σειρά εκδηλώσεων με κεντρική επιδίωξη να αναδείξουν τη σημασία και τη συμβολή του χωρικού σχεδιασμού στην ανάπτυξη και την ποιότητα ζωής στις πόλεις και τις περιφέρειες.

Το ΤΜΧΑ, ως ένα από τα νεότερα μέλη στη διεθνή αυτή κοινότητα εκπαιδευτικών, επιστημονικών και επαγγελματικών φορέων, έχει την ευκαιρία να συμβάλει πολλαπλά στην προβολή και την επεξεργασία του περιεχομένου και των μελλοντικών προοπτικών του χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα και διεθνώς μέσα από τις δικές του πρωτοβουλίες και δίκτυα συνεργασίας. Στο πλαίσιο αυτό, η τιμητική πρόσκληση για τη συγγραφή ενός σύντομου εισαγωγικού κειμένου στον επετει-ακό τόμο του ΤΜΧΑ προσφέρει την ευκαιρία να παρουσιαστούν κάποιες σκέψεις για τις αλληλεπιδράσεις θεωρίας, εκπαίδευσης και πρακτικής ως συμβολή στη διαμόρφωση μιας κοινής βάσης συζήτησης για την οριοθέτηση του επιστημονικού πεδίου, τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης και τις επαγγελματικές προοπτικές του χωρικού σχεδιασμού.

2. Χωρικός σχεδιασμός και χωρική ανάπτυξη: μια οργανική συμβίωση

Σύμφωνα με τη Χάρτα του χωρικού σχεδιασμού, η οποία υιοθετήθηκε το 1983 από τη Διάσκεψη των Υπουργών Χωρικού Σχεδιασμού του Συμβουλίου της Ευρώπης (CEMAT)³, ο χωρικός σχεδιασμός «... εκφράζει γεωγραφικά τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και οικολογικές πολιτικές της κοινωνίας. Είναι ταυτόχρονα, ένα επιστημονικό πεδίο, μια διοικητική τεχνική και μια πολιτική που αναπτύχθηκε ως διεπιστημονική και συνολική προσέγγιση με στόχο την ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη και τη φυσική οργάνωση του χώρου σύμφωνα με μια ενιαία στρατηγική.» Στην ίδια κατεύθυνση με κάπως διαφορετική έμφαση, στον πρώτο τόμο της τρίτομης συλλογής κειμένων *Critical Essays in Planning Theory* (Hillier and Healey, 2008) ο χωρικός σχεδιασμός εντάσσεται στο πλαίσιο των κοινωνικο-πολιτικών θεωριών και πρακτικών που έχουν στόχο τη διαμόρφωση μιας καλύτερης κοινωνίας. Αντίστοιχα, στην 5^η έκδοση του *Dictionary of Human Geography* (Gregory et al, 2009) επιβεβαιώνεται ότι ο χωρικός σχεδιασμός ως επάγγελμα και ως πεδίο πολιτικής προέκυψε από το πολιτικό και κοινωνικό ενδιαφέρον για τη δημόσια υγεία και ασφάλεια που κορυφώθηκε στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Στο πλαίσιο του κεφαλαιοκρατικού συστήματος και των οικονομιών της ελεύθερης αγοράς, η πιο γόνιμη περίοδος για τον χωρικό σχεδιασμό και τη ρύθμιση της χωρικής ανάπτυξης, τόσο στο επίπεδο εδαφικών ενότητων μεγάλης κλίμακας, όπως είναι οι χώρες και οι περιφέρειες, όσο και στο επίπεδο μαζικών οικιστικών επεκτάσεων και νέων πόλεων, οριοθετείται από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πο-

3. Αναλυτικές πληροφορίες για τη δομή και τις δραστηριότητες της διάσκεψης στη διεύθυνση: http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/cemat/VersionCharte/Charte_bil.pdf.

λέμου το 1945 έως την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991.

Από την αρχή αυτής της περιόδου, για τρεις περίπου δεκαετίες σχεδόν συνεχούς ανάπτυξης, έως την παγκόσμια ενεργειακή και οικονομική κρίση του 1974, ο ρόλος του εθνικού κράτους και γενικότερα του δημόσιου τομέα υπήρξε καθοριστικός σε όλα τα ζητήματα κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής. Την περίοδο αυτή διαμορφώθηκαν οι πρακτικές και τα κύρια εννοιολογικά και μεθοδολογικά εργαλεία του χωρικού σχεδιασμού ως δημόσιας πολιτικής για τη διαχείριση ζητημάτων όπως η υπέρμετρη ανάπτυξη των μεγάλων αστικών κέντρων, η ορθολογική αξιοποίηση των συγκριτικών πελονεκτημάτων κάθε περιοχής και οι συνέπειες από τις μεταβολές στη γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού και των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Στη συνέχεια, στις δεκαετίες του 1980 και 1990, η οργανωτική και τεχνολογική αναδιάρθρωση της παραγωγικής διαδικασίας, η ευαισθητοποίηση απέναντι στους περιβαλλοντικούς κινδύνους και η αυξανόμενη εφαρμογή των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών, οι οποίες συνοδεύτηκαν από την πολιτική άνοδο του νεοφιλελευθερισμού, την απορρύθμιση της δημόσιας παρέμβασης και τη σταδιακή διεύρυνση του ιδιωτικού τομέα, σηματοδότησαν μια περίοδο κατά την οποία ο ρόλος του κράτους περιορίστηκε και συρρικνώθηκε δραστικά, παράλληλα με τη συνεχή επέκταση των υπερεθνικών θεσμών και της παγκοσμιοποίησης.

Οι εξελίξεις αυτές επέδρασαν δραστικά στον χωρικό σχεδιασμό, ο οποίος απομακρύνθηκε από τη λογική των μεγάλων δημόσιων παρεμβάσεων και στράφηκε σε πιο περιορισμένης κλίμακας σημειακές παρεμβάσεις οι οποίες αντιστοιχούσαν περισσότερο σε επενδυτικές ευκαιρίες και λιγότερο ή καθόλου στις προτεραιότητες μιας δημόσιας πολιτικής παροχής υποδομών και υπηρεσιών γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος προς τους πολίτες. Στην πορεία αυτή, κεντρικό ρόλο έπαιξαν ιδιωτικές ή μικτές πρωτοβουλίες και συμπράξεις και αναδείχθηκαν νέες μορφές διακυβέρνησης, οι οποίες συμπληρώνουν ή/και παρακάμπτουν τον συρρικνούμενο ρόλο του δημόσιου τομέα.

Ο πολλαπλασιασμός των προβλημάτων που προκλήθηκαν από αυτή τη γενικευμένη απορρύθμιση και τη συσσώρευση περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών κινδύνων που δημιουργεί η παγκοσμιοποίηση και οι συνεχείς διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας (π.χ. αποβιομηχάνιση, ανεργία, ύφεση κ.λπ.), οδήγησε σταδιακά στη διαμόρφωση και υιοθέτηση στρατηγικών πλαισίων και διαδικασιών διαβούλευσης και συμμετοχής με στόχο τη συναινετική διαχείριση των χωρικών αλλαγών και τη βελτίωση της χωρικής οργάνωσης. Στο ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα, ο χωρικός σχεδιασμός έχει ενσωματώσει μια σειρά από κρίσιμες πολιτικές και τεχνολογικές εξελίξεις. Οι βασικές αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, δηλαδή η προστασία του περιβάλλοντος, η οικονομική ανταγωνιστικότητα και η

κοινωνική δικαιοσύνη, έχουν ενταχθεί σε όλα τα γεωγραφικά και διοικητικά επίπεδα του χωρικού σχεδιασμού (Ανδρικοπούλου κ.ά., 2014). Η προώθηση των αρχών της βιώσιμης χωρικής ανάπτυξης μαζί με την προώθηση της «ευφούς» ανάπτυξης, δηλαδή των εφαρμογών των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών, αποτελούν πλέον το βασικό πλαίσιο αναφοράς για τη διαμόρφωση των σύγχρονων προτεραιοτήτων του χωρικού σχεδιασμού.

3. Η οριοθέτηση των επιστημονικών περιοχών του χωρικού σχεδιασμού

Στην εξέλιξη της επιστημονικής σκέψης, οι επιμέρους επιστημονικές παραδόσεις διαμορφώνουν οι ίδιες τα όριά τους ως προς το πραγματικό τους αντικείμενο, τα εμπειρικά δεδομένα που το εκφράζουν και τις βασικές έννοιες και μεθόδους προσέγγισης, καταγράφοντας έτσι τις ξεχωριστές τροχιές κάθε «επιστήμης» και κάθε αντίστοιχου «επαγγέλματος». Σε αυτό το πλαίσιο, δεν είναι περίεργο το γεγονός ότι στη διάρκεια αυτής της εξελικτικής πορείας προκύπτουν συνεχώς ζητήματα πολυεπιστημονικότητας και διεπιστημονικότητας, τα οποία οδηγούν, πέραν της εύλογης αναζήτησης συνέργειας και συμπληρωματικότητας ανάμεσα στις διαφορετικές επιστημονικές περιοχές, στη διαρκή επιστημονική ώσμωση και ανάδυση νέων υβριδικών ή/και αυτοτελών επιστημονικών πεδίων που αναδιατάσσουν συνεχώς τον χάρτη των επιστημονικών οριοθετήσεων.

Ειδικότερα ο χωρικός σχεδιασμός (σε όλα τα επίπεδα) παρουσιάζει επιπλέον δυσκολίες οριοθέτησης επειδή δεν περιορίζεται στην επιστημονικά αντικειμενική (δηλαδή με αξιακή ουδετερότητα) περιγραφή, ερμηνεία και πρόβλεψη των πραγματικών εμπειρικών φαινομένων, αλλά αντίθετα, επιδιώκει να διαμορφώσει μια επιθυμητή μελλοντική πραγματικότητα με βάση υποκειμενικές αξιακές επιλογές, οι οποίες ανεξάρτητα από την όποια τεχνοκρατική τους πληρότητα, κινούνται εκ των πραγμάτων και πέραν των ορίων της επιστήμης. Παρά το γεγονός ότι από την άποψη αυτή ο χωρικός σχεδιασμός δεν αποτελεί αμιγώς επιστημονική δραστηριότητα, είναι πρακτικά αδύνατον να υπάρξει χωρίς την υποστήριξη των αναλυτικών και εφαρμοσμένων επιστημονικών προσεγγίσεων, οι οποίες παρέχουν τόσο τις έννοιες και τα δεδομένα για την κατανόηση των χωρικών φαινομένων όσο και τις τεχνικές και τα εργαλεία για την αλλαγή τους. Αυτό δημιουργεί κάποια σύγχυση στον βαθμό που ο χωρικός σχεδιασμός, ως συνολική δραστηριότητα, μπορεί να συγχέεται με τις επιμέρους προσεγγίσεις που χρησιμοποιεί κατά τη διαμόρφωση και την υλοποίηση των σχεδίων που αφορούν τη μελλοντική οργάνωση του χώρου στις διαφορετικές κλίμακες.

Η εσωτερική οριοθέτηση του χωρικού σχεδιασμού και ειδικότερα των δύο βασικών συνιστωσών του πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού περιλαμβάνει μία ευρεία ζώνη επικάλυψης. Η σχέση της «χωροταξίας» με την «πολεοδο-

μία» είναι ιδιαίτερα στενή, καθώς έχουν ιστορικά αναδυθεί από ένα κοινό πυρήνα αναγκών, αντιλήψεων και προσπαθειών, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται συχνά ενιαία ως «πολεοδομία-χωροταξία». Οι βασικές διαφορές τους ανάγονται γενικά, αν και όχι απόλυτα, στο ότι η μεν πολεοδομία εστιάζει σε εδαφικές ενότητες που αντιστοιχούν στο σύνολο ή σε μέρος ενός οικισμού ή μιας αστικής περιοχής, ενώ η χωροταξία επεκτείνει το ενδιαφέρον της σε ευρύτερες εδαφικές ενότητες που μπορεί να περιλαμβάνουν δίκτυα ή συστήματα οικισμών, ευρύτερες αστικές περιοχές, εξωαστικές ζώνες και περιοχές της υπαίθρου. Οι διαφορές αυτές ως προς την κλίμακα των εδαφικών ενότητων στις οποίες προσανατολίζονται οδηγούν και σε πολλές δευτερογενείς διαφορές ως προς τις έννοιες, τη μεθοδολογία και τις επιδιώξεις κάθε επιμέρους πεδίου.

Πιο κρίσιμη είναι η οριοθέτηση ως προς τα εξωτερικά όρια του χωρικού σχεδιασμού και ιδιαίτερα του χωροταξικού σχεδιασμού κυρίως προς την πλευρά της χωρικής (περιφερειακής) ανάπτυξης. Πρόσφατα έχουν αναδυθεί επίσης ως σημαντικές οι οριοθετήσεις των σχέσεων του χωρικού σχεδιασμού με το αναβαθμισμένο ενδιαφέρον για το περιβάλλον και την προσπάθεια διαχείρισης των φυσικών πόρων με στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς και με την αυξανόμενη σημασία της πολυ-επίπεδης χωρικής διακυβέρνησης. Οι τάσεις αυτές εντείνονται από την ανασύνταξη του εθνικού κράτους και τη λογική της απορρυθμίσης στο πλαίσιο της διαδικασίας ενοποίησης της Ε.Ε. και γενικότερα της παγκοσμιοποίησης.

Η σχέση της «χωροταξίας» με την «περιφερειακή (χωρική) ανάπτυξη» ανάγεται στο γεγονός ότι προέρχονται από διαφορετικές κατευθύνσεις, με την περιφερειακή ανάπτυξη να εστιάζει το ενδιαφέρον της στις οικονομικές κυρίως συνιστώσες και διεργασίες που συντελούνται σε μια σχετικά ευρείας γεωγραφικής εμβέλειας εδαφική ενότητα. Εδώ ακριβώς η «χωροταξία» συναντά την «περιφερειακή ανάπτυξη», καθώς μοιράζονται το ενδιαφέρον για την οργάνωση και την ανάπτυξη μεγάλων εδαφικών ενότητων. Οι διαφορές ανάμεσα τους, αντίθετα από ό,τι συμβαίνει με τη σχέση χωροταξίας και πολεοδομίας, εντοπίζονται κυρίως στα ιδιαίτερα αντικείμενα με τα οποία ασχολούνται και λιγότερο στην κλίμακα των εδαφικών ενότητων στις οποίες αναφέρονται. Αντίστοιχα προκύπτουν διαφοροποιήσεις στις επιμέρους, έννοιες, τεχνικές και μεθόδους που χρησιμοποιούνται.

Η σχέση του χωρικού σχεδιασμού με το ευρύ φάσμα των επιστημονικών πεδίων αλλά και των εξειδικεύσεων που εστιάζουν στην κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος είναι ασαφής και δεν προκύπτει ζήτημα επικάλυψης ή υποκατάστασης ούτε ως προς το ιδιαίτερο αντικείμενο ούτε ως προς την κλίμακα των εδαφικών ενότητων. Μπορούν βέβαια να εντοπιστούν πολλές συνέργειες και συμπληρωματικότητες στον βαθμό που το κύριο αντικείμενο της χωροταξίας οδηγεί σε προτάσεις χωρικής οργάνωσης και σε προοπτικές χωρικής ανάπτυξης που έχουν δι-

αφορετικές συνέπειες για την κατάσταση του περιβάλλοντος. Αντίστροφα οι περιβαλλοντικοί στόχοι μπορούν να ενσωματωθούν στους χωροταξικούς, ιδιαίτερα στη λογική προώθησης της βιώσιμης χωρικής ανάπτυξης.

Τέλος η σχέση του χωρικού σχεδιασμού με την πολυ-επίπεδη χωρική διακυβέρνηση είναι συμβιωτική στον βαθμό που η δεύτερη μπορεί να επηρεάσει τις εδαφικές ενότητες με τις οποίες ασχολείται, ενώ παράλληλα οι διοικητικές ρυθμίσεις και (ανα)κατανομές των αρμοδιοτήτων μπορούν να ενσωματωθούν στις προτάσεις του χωρικού σχεδιασμού και να αποτελέσουν στοιχεία του θεσμικού πλαισίου που τον συνοδεύει. Γενικότερα όμως πρόκειται για μια σαφώς οριοθετημένη συμβιωτική σχέση με την έννοια ότι ο χωρικός σχεδιασμός εστιάζει στη χωρική συνύπαρξη των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και η χωρική διακυβέρνηση εξετάζει τις θεσμικές και πολιτικές/διοικητικές πτυχές αυτής της συνύπαρξης.

Συνοψίζοντας, ο χωρικός σχεδιασμός (σε όλα τα επίπεδα) αποτελεί από τη φύση του δημιουργική συνθετική δραστηριότητα, η σχέση της οποίας με την επιστημονική γνώση προσδιορίζεται από την ανάγκη τεκμηρίωσης της σκοπιμότητας, της αποτίμησης των συνεπειών και της υλοποίησης των στόχων και προτεραιοτήτων των σχεδιαστικών προτάσεων.

4. Το επαγγελματικό περιεχόμενο του χωρικού (πολεοδομικού και χωροταξικού) σχεδιασμού

Τι ακριβώς κάνουν όσοι και όσες ασχολούνται επαγγελματικά με τον χωρικό σχεδιασμό; Πού και πώς εργάζονται; Τι ικανότητες πρέπει να διαθέτουν; Ισχύουν οι ίδιες προϋποθέσεις για όλα τα επίπεδα του χωρικού σχεδιασμού; Στην Ελλάδα, για την άσκηση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων του χωρικού σχεδιασμού, κεντρικό ρόλο έχει το Τεχνικό Επιμελητήριο, το οποίο αναγνωρίζει γενικευμένα επαγγελματικά δικαιώματα σε κατηγορίες πανεπιστημιακών πτυχίων χωρίς συστηματική εξέταση των προϋποθέσεων επαγγελματικής επάρκειας που παρέχουν τα προγράμματα σπουδών. Τα δικαιώματα αυτά έχουν κάποια ιστορική αναφορά, αλλά παρουσιάζουν μεγάλη αδράνεια προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες επιστημονικές, εκπαιδευτικές και επαγγελματικές συνθήκες (π.χ. νέα προγράμματα σπουδών, εναλλακτικές μορφές εκπαίδευσης και κατάρτισης, ενιαίος ευρωπαϊκός χώρος κ.ά.).

Παράλληλα, στο ευρύ επαγγελματικό πεδίο του χωρικού σχεδιασμού εμφανίζονται αρκετές συμπληρωματικές και επικαλυπτόμενες ειδικεύσεις, όπως φαίνεται για παράδειγμα, από το γεγονός ότι στην Ελλάδα υπάρχουν χωριστοί επιστημονικοί και επαγγελματικοί σύλλογοι, τα μέλη των οποίων ασκούν παραπλήσιες επαγγελματικές δραστηριότητες χωρικού σχεδιασμού. Κυριότεροι είναι οι σύλλογοι πολεοδομικών και χωροταξικών (ΣΕΠΟΧ) και μηχανικών πολεοδομίας, χωροταξίας και περιφερειακής ανάπτυξης (ΣΕΜΠΧΠΑ). Δραστηριότητες που εντάσσονται στο ευρύ

πεδίο του χωρικού σχεδιασμού ασκούν κατά περίπτωση και τα μέλη άλλων επαγγελματικών ή επιστημονικών συλλόγων μηχανικών, κυρίως των αρχιτεκτόνων (ΣΑΔΑΣ), των πολιτικών μηχανικών (ΣΠΜΕ), των αγρονόμων-τοπογράφων μηχανικών (ΠΣΔΑΤΜ), των συγκοινωνιολόγων (ΣΕΣ) ή/και άλλων συγγενών επιστημονικών περιοχών, όπως είναι μεταξύ άλλων το ελληνικό τμήμα της «Ευρωπαϊκής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης» (ERSA-Greek Section), ο «Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων» (ΣΕΠ) και η «Ελληνική Γεωγραφική Εταιρεία» (ΕΓΕ).

Καθώς πλέον κινούμαστε και απευθυνόμαστε σε ένα ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο και μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία, έχει ιδιαίτερη σημασία η αναφορά στη διεθνή πραγματικότητα. Επιλεκτικά αναφέρονται παρακάτω η αμερικανική American Association of Planners (APA) και το βρετανικό Royal Town Planning Institute (RTPI) για να σχηματιστεί μια εικόνα για το πώς αντιλαμβάνονται αυτοί οι φορείς τον επαγγελματικό ρόλο όσων ασχολούνται με τον χωρικό σχεδιασμό.

Σύμφωνα με το RTPI, ο χωρικός (πολεοδομικός) σχεδιασμός ως επιστημονική και επαγγελματική δραστηριότητα θα πρέπει να αφορά στη διαμόρφωση των τόπων και τις χωρικές παρεμβάσεις (making of place and mediation of space). Αντίστοιχα η εκπαίδευση θα πρέπει να αναπτύσσει την κριτική σκέψη για τον χώρο και τον τόπο ως βάση για τις χωρικές παρεμβάσεις και πρακτικές. Στο πλαίσιο αυτό, περιγράφεται στο απόσπασμα που ακολουθεί το περιεχόμενο του χωρικού σχεδιασμού ως εξής:

“Spatial planning is thus much more than the operation of any statutory land-use system, or the broader historical concepts of town and country, or urban and regional planning, although it certainly embraces all of these. Specifically, it does not regard planning as a purely governmental activity whose legitimacy depends wholly on statute or regulation, nor does it have any in-built economic or social or environmental privilege. Instead, it considers planning as an activity that is necessary and inevitable within any society with aspirations beyond subsistence and which, because of its richness and complexity, calls for people with expertise to facilitate it.”⁴

Αντίστοιχα, η APA αναφέρεται στον χωρικό σχεδιασμό ως εξής:

“Planning, also called urban planning or city and regional planning, is a dynamic profession that works to improve the welfare of people and their communities by creating more convenient, equitable, healthful, efficient, and attractive places for present and future generations.”⁵

4. http://www.rtpi.org.uk/media/8479/microsoft_word_-_policy_statement_on_initial_planning_education_2012.pdf πρόσβαση 14/01/2015.

5. <https://www.planning.org/aboutplanning/whatisplanning.htm>, πρόσβαση 14/01/2015.

Οι κυριότερες επαγγελματικές δραστηριότητες που εντάσσονται στο πεδίο του χωρικού (κυρίως πολεοδομικού και χωροταξικού) σχεδιασμού με βάση τόσο την ελληνική όσο και τη διεθνή εμπειρία περιλαμβάνουν:

- ▶ Πολεοδομικά σχέδια: στρατηγικά και ρυθμιστικά σχέδια, γενικά πολεοδομικά σχέδια, σχέδια χρήσεων γης, σχέδια αστικής επέκτασης και αναδιοργάνωσης, σχέδια αστικών παρεμβάσεων κ.λπ.
- ▶ Χωροταξικά σχέδια: τοπικά, περιφερειακά, διαπεριφερειακά, εθνικά, ειδικά (π.χ. δικτύων υποδομών, βιομηχανίας, τουρισμού, ιχθυοκαλλιέργειών, σφρονιστικών εγκαταστάσεων, χώρων διάθεσης αποβλήτων κ.λπ.).
- ▶ Ειδικά σχέδια και προγράμματα όλων των κατηγοριών: διαχείρισης φυσικών πόρων, διαμόρφωσης τοπίου, αναβίωσης ιστορικών οικισμών, ολοκληρωμένης χωρικής ανάπτυξης κ.λπ.

Οι δραστηριότητες του χωρικού σχεδιασμού και το θεσμικό σύστημα που τον πλαισιώνει διαμορφώνονται και υφίστανται σε συνάρτηση με ένα συγκεκριμένο πλαίσιο «παράδοσης», ένα είδος περιρρέουσας ατμόσφαιρας, η οποία χαρακτηρίζει τον τρόπο λειτουργίας εμπλεκόμενων θεσμικών και φυσικών υποκειμένων, καθώς και την αποτελεσματικότητα των επιδιώξεων του σχεδιασμού. Αυτό συνεπάγεται ότι οι προσωπικές στάσεις, πεποιθήσεις και αξίες όσων ασχολούνται επαγγελματικά, στο δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα, στη διοίκηση ή την αυτοδιοίκηση, στην έρευνα ή/και την εκπαίδευση ή στην ελεύθερη αγορά, επηρεάζουν σημαντικά το περιεχόμενο της επαγγελματικής δραστηριότητας και τις πρακτικές του χωρικού σχεδιασμού (Ομάδα Πρωτοβουλίας «ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΚΡΙΣΗ», 2013).

5. Εκπαίδευση και πιστοποίηση των σπουδών χωρικού σχεδιασμού

Σε αντιστοιχία με τις επαγγελματικές πρακτικές οι επαγγελματίες του χωρικού σχεδιασμού θα πρέπει να διαθέτουν, ανάλογα και με το ιδιαίτερο πεδίο της δραστηριοποίησης τους ικανοποιητικές γνώσεις και δεξιότητες για τον χειρισμό σύνθετων ζητημάτων, όπως είναι η ανάπτυξη και λειτουργία των πόλεων και των περιφερειών, η κοινωνική και δημογραφική ανάλυση, η διαμόρφωση, διαχείριση και αξιολόγηση σχεδίων και προγραμμάτων, ο συντονισμός της κοινωνικής διαβούλευσης και της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, η διερεύνηση των κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων σχεδίων και προγραμμάτων, το θεσμικό πλαίσιο χωρικών ρυθμίσεων και παρεμβάσεων, η σχέση διαφορετικών τομέων οικονομικής δραστηριότητας και η αξιοποίηση των προωθημένων τεχνικών και εργαλείων υποστήριξης του χωρικού σχεδιασμού.

Οι βασικές γνώσεις και δεξιότητες που απαιτούνται στην άσκηση της επαγγελματικής δραστηριότητας του χωρικού σχεδιασμού παρέχονται κυρίως στα προ-

πτυχιακά προγράμματα σπουδών, τα οποία οφείλουν να παράγουν και να μεταδίδουν γνώσεις που αντιστοιχούν στις επιστημονικές, τεχνολογικές και κοινωνικές εξελίξεις. Τα πραγματικά δεδομένα της τελευταίας πενταετίας, τα οποία επηρεάζουν και διαμορφώνουν το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα πρέπει να αναζητηθούν τα χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης και των προγραμμάτων σπουδών του χωρικού σχεδιασμού, συνοψίζονται ως εξής:

- ▶ Η συνεχιζόμενη βαθιά οικονομική ύφεση οδηγεί στη δραστική συρρίκνωση της ζήτησης πολλών μέχρι πρόσφατα σημαντικών επαγγελματικών διεξόδων, ιδιαίτερα στους κλάδους που συνδέονται με τον σχεδιασμό και τις κατασκευές.
- ▶ Η διαρκής δημοσιονομική κρίση συνεπάγεται περιορισμό της δημόσιας χρηματοδότησης και συνακόλουθα αδυναμία ανανέωσης του ανθρώπινου και φυσικού κεφαλαίου των εκπαιδευτικών δομών και ιδρυμάτων.
- ▶ Η ραγδαία τεχνολογική αλλαγή και η γενίκευση της διαδικτυακής επικοινωνίας οδηγούν σε ταχύτατη μεταβολή, διαφοροποίηση και υποκατάσταση των γνώσεων (π.χ. εφαρμογές λογισμικού) και των τρόπων μετάδοσής τους (π.χ. σπουδές online).

Η ανταπόκριση σε ένα ευρύ φάσμα επαγγελματικής απασχόλησης αποτελεί κεντρικό πυρήνα της πιστοποίησης κάθε προγράμματος σπουδών. Αυτή η πιστοποίηση προϋποθέτει συστηματική θεσμική συνεργασία των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων με τους επαγγελματικούς φορείς, με βάση συγκεκριμένες διαδικασίες και κριτήρια, προκειμένου να εξασφαλίζεται η συμβατότητα των αντίστοιχων επαγγελματικών δικαιωμάτων αλλά και η αξιοπιστία και η δίκαιη αντιμετώπιση των ιδρυμάτων και των αποφοίτων τους.

Τα προγράμματα σπουδών δεν μπορούν να είναι στατικά⁶. Θα πρέπει να μεταβάλλονται έτσι, ώστε να ανταποκρίνονται αφενός στις εξελίξεις της επιστημονικής πρακτικής και αφετέρου στις προϋποθέσεις της επαγγελματικής απασχόλησης (αυτό που λαθεμένα ονομάζουμε συχνά απαιτήσεις της αγοράς εργασίας). Για να συμβεί αυτό κάθε πρόγραμμα σπουδών θα πρέπει να αξιολογείται με συγκεκριμένους ποσοτικούς και ποιοτικούς δείκτες, προκειμένου να διαγνωστούν οι οιδικές του ενδογενείς αδυναμίες και οι δυνατότητες, αλλά και οι εξωγενείς ευκαιρίες και απειλές στις οποίες καλείται να ανταποκριθεί.

Για παράδειγμα, σύμφωνα με πρόσφατη έκθεση του RTPI η πιστοποίηση των προγραμμάτων σπουδών ως προς την επαγγελματική επάρκεια προϋποθέτει ότι θα πρέπει να διευκολύνουν έμπρακτα την ολοκληρωμένη συνθετική κατανόηση των

6. Μια ενδιαφέρουσα συνθετική προσέγγιση αυτών των ζητημάτων περιλαμβάνουν δυο σχετικές εκθέσεις της AESOP (Association of European Schools of Planning, <http://www.aesop-planning.eu>): Geppert and Verhage (2008), Geppert and Cotella (2010).

παρακάτω βασικών συνιστωσών: κοινωνικές επιστήμες, αλληλεπίδραση χρήσεων γης και μεταφορών, σχεδιασμός και διαμόρφωση περιοχών, οικονομικές συνιστώσες της ανάπτυξης, περιβαλλοντικά προβλήματα, θεσμικό πλαίσιο και νομοθεσία (RTPI, 2012).

Αντίστοιχα, με αναφορά στην ελληνική πραγματικότητα, σε πρόσφατη έκθεση του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας (ΤΕΕ, 2013) προκρίνονται οι σπουδές μεγάλου εύρους με βάση το παρακάτω σκεπτικό:

«Όπως έχει αποδειχθεί σε διεθνές επίπεδο, οι σπουδές ενός μηχανικού που καλύπτουν επαρκώς σε επιστημονικό εύρος και ποιότητα την παρεχόμενη γνώση χρειάζονται ένα εκτεταμένο πρόγραμμα σπουδών, με έμφαση στα πρώτα χρόνια σπουδών σε μαθήματα υποδομής, που αποτελούν προαπαιτούμενη γνώση για τη σε βάθος σπουδή των τεχνικών γνωστικών αντικειμένων στη συνέχεια. Αυτός είναι ο λόγος που κορυφαία πανεπιστήμια σε χώρες που έχουν το αγγλοσαξωνικό πρότυπο διευρύνουν τα έτη σπουδών ξεπερνώντας την πρακτική των τριών ετών του πρώτου κύκλου σπουδών και ενός έτους εξειδίκευση και υιοθετώντας είτε την πενταετία και άνω είτε τα τέσσερα χρόνια σπουδών και ένα ή δύο πρόσθετα έτη για την εξειδίκευση.»

Συμπερασματικά, οι πολλές και διαφορετικές συνιστώσες του χωρικού σχεδιασμού θα πρέπει να ενσωματώνονται και να αναπτύσσονται με συγκεκριμένο τρόπο στο πλαίσιο της γενικότερης φιλοσοφίας των σπουδών που ακολουθεί κάθε σχολή.

6. Αντί επιλόγου: η συμβολή του χωρικού σχεδιασμού

Η αυτογνωσία και η συνεχής αμφισβήτηση είναι τα αναμφισβήτητα προτερήματα κάθε επιστημονικής δραστηριότητας. Από την άποψη αυτή εξακολουθεί να έχει μεγάλη αξία ο αυτοκριτικός ορισμός των προσπαθειών ρύθμισης της ανάπτυξης που διατύπωσε ο Charles Lindblom για πρώτη φορά το 1959, σε μια περίοδο μεγάλων προσδοκιών, ως “The science of ‘muddling through’” και επανέφερε ο ίδιος, είκοσι χρόνια αργότερα, όταν πλέον η αρχική αυτοπεποίθηση είχε πρακτικά εξανεμιστεί, με το άρθρο του “Still muddling, not yet through” (Lindblom, 1959). Η αμήχανη μετάφραση αυτών των τίτλων στα ελληνικά είναι ενδεικτική των διλημμάτων και των προκλήσεων που συνοδεύουν τη συμβιωτική σχέση χωρικού σχεδιασμού και χωρικής ανάπτυξης: από την «επιστήμη που προσπαθεί να τα καταφέρει» στην κατάσταση που «συνεχίζει να προσπαθεί χωρίς ακόμα να τα έχει καταφέρει».

Τα κείμενα του John Friedmann, γραμμένα από το 1973 έως το 2008, που περιλαμβάνονται στην έκδοση της συλλογής κειμένων με τον τίτλο “Insurgencias: Essays in Planning Theory”, προσφέρουν μια βιωματική αναδρομή της εξέλιξης

των προσδοκιών, των διαψεύσεων και των ελπίδων των προσπαθειών σχεδιασμού και ρύθμισης της χωρικής ανάπτυξης. Στο σημείο αυτό θα ήταν ίσως καλύτερα να εμπνευστούμε από την απάντηση που δίνει ο ίδιος ο Friedmann (2011) και να φανταστούμε τον χωρικό σχεδιασμό και τη ρύθμιση της χωρικής ανάπτυξης ως ένα πεδίο σύνθεσης θεωρίας και πρακτικής, μέσα από το οποίο οι πολίτες αποκτούν τη δυνατότητα να διεκδικήσουν ένα βιώσιμο και δίκαιο μέλλον για τις πόλεις και τις περιφέρειες.

Συνοψίζοντας, τα ζητήματα στα οποία καλείται ειδικότερα να ανταποκριθεί ο χωρικός σχεδιασμός είναι εξαιρετικά πολύπλοκα και δεν μπορούν να έχουν εύκολες, μονοσήμαντες ή δογματικές απαντήσεις. Το γεγονός ότι τα κείμενα που περιλαμβάνονται στον παρόντα τόμο καλύπτουν πρακτικά όλα τα πεδία που, όπως διαπιστώθηκε από τη συνοπτική παρουσίαση του περιεχομένου, της οριοθέτησης και των σπουδών χωρικού σχεδιασμού, συγκροτούν τον κεντρικό πυρήνα του χωρικού σχεδιασμού, αποτελεί την καλύτερη αναγνώριση του γεγονότος ότι το ΤΜΧΑ διαθέτει και μπορεί να ενεργοποιήσει ένα ολοκληρωμένο διεπιστημονικό δυναμικό, το οποίο είναι προϋπόθεση τόσο για την ουσιαστική ανταπόκριση στις απαιτήσεις όσο και για την παραγωγή προστιθέμενης αξίας και περαιτέρω συμβολής στην εξέλιξη της επιστήμης, της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής πρακτικής του χωρικού σχεδιασμού και της χωρικής ανάπτυξης.

Βιβλιογραφία

- Ανδρικοπούλου, Ε., Παννακού, Α., Καυκαλάς Γ. και Πιτσιάβα, Μ. (2014) *Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές: για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη*. Κριτική, Αθήνα.
- Παννακούρου, Γ. και Καυκαλάς, Γ., (2014) Επανεξετάζοντας τη χωροταξία σε περίοδο κρίσης: αναγκαιότητα, περιεχόμενο και προϋποθέσεις της μεταρρύθμισης, στο Μασουράκης, Μ. και Γκόρτσος, Χ., (επιμέλεια), *Ανταγωνιστικότητα για Ανάπτυξη: προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα: Ελληνική Ένωση Τραπεζών.
- Καυκαλάς, Γ. (2013) Σχολιάζοντας την αμηχανία των θεωριών χωρικής ανάπτυξης απέναντι στην κρίση, *Περιφέρεια: Επιστημονική επιθεώρηση για την περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη*, τ.3., Αθήνα: RAPID ΕΠΕ
- Καυκαλάς, Γ. (2013) Χωρικός (Πολεοδομικός και Χωροταξικός) Σχεδιασμός: Οριοθετήσεις και Προγράμματα Σπουδών, ανακοίνωση στο συνέδριο: *Οι σπουδές στην αρχιτεκτονική: συνέχεια και αλλαγή*, Θεσσαλονίκη, Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ, 25-27 Απριλίου 2013.
- Ομάδα Πρωτοβουλίας «ΠΟΛΗ+ΚΡΙΣΗ» (2013) *Θέσεις και θεματικές για τις πόλεις και την οικονομική κρίση*. Ενημερωτικό Δελτίο Συλλόγου Ελλήνων Μηχανικών Πολεοδομίας Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, τ.12, Οκτώβριος 2013, σελ. 37-43.

- TEE (2013) *Καταγραφή των στρεβλώσεων της ανώτατης παιδείας και των επιπτώσεων της στα τεχνικά επαγγέλματα, στην ανάπτυξη και στην ελληνική κοινωνία*. Πρόταση Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας για οριστική και συνολική επίλυση, Αθήνα.
- Friedmann, J. (2011) *Insurgencies: essays in planning theory*. Routledge, London and New York.
- Geppert, A. and Cotella G. (Eds.) (2010) Quality issues in a changing European higher education area. *Planning Education, No 2: 7-9, AESOP*, July 2010
- Geppert, A. and Verhage, R. (2008) Towards a European recognition for the planning profession. *Planning Education, No 1, AESOP*, March 2008.
- Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M. and Whatmore, S. (Eds.) (2009) *The dictionary of human geography*. 5th Edition, Wiley-Blackwell.
- Hillier, J. and Healey, P. (2008) *Foundations of the planning enterprise, critical essays in planning theory: Volume 1*. Ashgate Publ.
- Lindblom, C. (1959) The science of “muddling ythrough”. *Public Administration Review* 19, p. 79-88
- Lindblom, C. (1979) Still Muddling, Not Yet Through. *Public Administration Review*, 39 (6), p. 517-526
- RTPI (2012) *Policy statement on initial education*. Revised version (education@rtpi.org.uk)